

YAZILI BASINDA ÇOCUK TEMSİLLERİ: BİR BEKLEME SALONU OLARAK ÇOCUKLUK

Glden SAYILAN
Nihan ÇEVİRGEN

ÖZET

Sosyal temsiller, bir topluluğa ait bireylerin bilinmeyi anlama ve dünyayı anlamlandırma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gündelik konuşma ve eylemler esnasında birlikte yapılandırıldıkları sosyal olgulardır. Medya gerek sosyal bilginin gerekse de sosyal temsillerin oluşmasında ve yayılmasında kritik öneme sahip olduğu düşünülen alanlardan biridir. Sosyal Temsiller Kuramının bakış açısını ve metodolojisini kullanan bu araştırma, ülkemizde çocuklara ve çocukluk kavramına yönelik hakim algının ne olduğunu ortaya çıkarılmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında Türkiye’de en çok satılan dört ulusal gazetenin (Zaman, Posta, Hürriyet ve Sözcü) ocukları konu edinen haberleri 1 aylık bir süre zarfında incelenmiş; elde edilen veriler tematik içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları ulusal basında hem çocukluk olgusuna hem de çocuklara ilişkin baskın temsillerin var olduğunu ve bu temsillerin ocuk gelişimine ve çocukluğa yönelik farklı bakış açılarıyla ilişki içerisinde olduğunu göstermiştir.

Bu araştırma ayrıca, yazılı basın organlarında çocuklarla ilgili haber yapılırken, medya çalışanlarına yönelik olarak oluşturulmuş ulusal ve uluslararası etik ilkelere tam anlamıyla uyulmadığını ortaya koymaktadır. Medyanın hem tüketicisi hem de öznesi olan çocukların medya organlarında kendilerine daha çok yer bulabilmeleri için ocuk haklarına ve etik ilkelere duyarlı bir habercilik anlayışının yerleşmesi önemli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yazılı Basın, Sosyal Temsiller, ocukluk.

GİRİŞ

Günümüzün ayrılmaz bir parçası olan medya, hayatımızın ayrılmaz bir parçası olan çocukları, doğası gereği haber unsuru olarak kullanmaktadır. Ne var ki, çocukların toplumun temel bilgi kaynaklarından biri olan medyada yanlış temsil edildiği ya da yeterince temsil edilmediği eleştiri konusu olagelmıştır. Medyanın yapmış olduğu yayınlarda, olması gerektiğinin aksine, çocukları bilgilendirici içerikler barındırmadığı ve toplumsal sorunlara çözüm üretecek zemini hazırlamadığı da bilinmektedir (Brittle & Zint, 2003: 17-22). Tam da bu noktada, var olan eleştirilerin mahiyetini tam manasıyla idrak edebilmek için, öncelikle çocuk ve çocukluk kavramlarını açıklamanın isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Çocukluk, genel olarak insan yaşamını oluşturan dönemlerden bir tanesi olarak görülmektedir. Oysa farklı toplumlara ve farklı tarih dönemlerine baktığımızda çocukluğa ve çocuklara bakışın farklılaştığını görmekteyiz. O halde çocukluğun toplumsal bir kavram olduğunu iddia etmek mümkündür. Örneğin, Postman çocukluk kavramının 13 ila 16. yüzyıllar arasında şekillenmeye başladığını, yaklaşık 150 yıl kadar önce de somut bir kavram olarak gündelik hayatımıza girdiğini ve “ortaya çıkarılan” bu çocuk fikrinin 16. yüzyılın belki de en önemli icatlarından biri olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, Rönesans ve onu takip eden dönemde ortaya çıkartılan bu tasarım, 1850-1950 yılları arasında zirve noktasına ulaşmış, bu dönemde çocukların yetişkinlerden ayrı bir sosyal dünyaları olduğu öngörüsünden hareketle çocukların kendilerine has giyim eşyalarının edebiyatlarının ve oyunlarının olması sağlanmaya çalışılmıştır (Postman, 1995). 1950’leri takip eden dönemde televizyonun ve arkasından internetin hayatımıza girmesiyle birlikte ‘elektronik çocukluk’ dönemine girilmiş ve bu dönemde çocuklar yetişkinlerle birlikte bilginin ortak kullanıcısı ve tüketici haline gelmiştir (Şirin, 2006).

Psikoloji literatüründe de çocuğa yönelik tek bir bakış açısının olduğu söylenemez. Aksine, çocuk psikolojisi alanını etkileyen 3 ana yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Bunlar, pozitivist paradigma içinde ortaya çıkmış olan davranışçı ve bilişsel yaklaşım ile post-pozitivist bir bakış açısı sunan inşacı yaklaşımdır (Richards, 2003). Etkisini günümüzde de sürdüren ilk iki yaklaşımda (bilişsel-davranışçı yaklaşım) çocukluk masumiyeti temsil eden bir dönem, çocuk da yetişkinlerin temsil ettiği rasyonalite ile çelişen ancak içinde yetişkinlerin ortaya çıkartabileceği bir potansiyel taşıyan bir varlık, adeta yoğrulacak bir hamur ya da eğilip şekil verilecek bir fidan olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle, çocuk üzerinde kendisinden ziyade yetişkinlerin iradesi olan bir varlık, çocukluk da şimdiden ziyade geleceğe yönelik çağrışımları olan bir dönemdir (Dewey, 1996). Bu bağlamda 20. yüzyıla hâkim olan çocuk paradigmasının üç temel varsayıma dayandığı iddia edilebilir. İlk olarak, çocukluğun biyolojik olarak yetişkinlikten fark-

lı bir dönemi oluşturduğu, dolayısıyla çocukların yetişkinlerden farklı olduğu düşünölmektedir. İkinci olarak, çocuk yetişkinliğe hazırlanması gereken bir varlık olarak karşımıza çıkmakta ve son olarak da çocukların geleceğe hazırlanmasının sorumluluğu yetişkinlere verilmektedir (Tan, 1989).

Üçüncü yaklaşımı oluşturan ve büyük ölçüde Bruner'in (1960) kuramına dayanan özne merkezli bilişsel inşacı model, çocukların dünyayı belli anlatılar çerçevesinde aktif olarak inşa ettiği savunulmaktadır. Eğitim de özneler ve zihinler arası refleksif ilişkileri içeren bir süreç; belli bilgi ve düşüncelerin dışsal bir denetimle kazanılmasından ve gerektiğinde hatırlanmasından ziyade kavramların ve fikirlerin anlamlandırma, gelişim ve dönüşüm aracılığı ile inşa edilmesine dayanan bir süreçtir (Edwards, Gandini, & Forman, 1993; Marlowe & Page 1998). Bu yaklaşıma göre çocuklar yetişkinlerden ayrı yollarla düşünen, masum ve kırılğan yaratıklar değil, insan düşüncesinin bütün özelliklerine sahip aktif öznelerdir (Machin & Davies, 2003).

Çocuğu aktif özneler olarak gören bu yaklaşım çocuğu yetişkinlerin korumasına muhtaç masum varlıklar olarak değil, gündelik yaşamın ve sosyal gerçekliğin bir parçası olarak kabul eder. Çocuk algısına ilişkin toplumsal ve tarihsel farklılıklara eklenen bu bakış açıları çocukluk çağına ve çocuklara çok yönlü bir bakış açısının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu araştırmada günümüz Türkiye'sinde çocukluğun ne şekilde algılandığı ve çocukluk kavramı ile çocuklara ilişkin yaygın temsillerin neler olduğu sorularına cevap aramaktadır.

Sosyal temsiller, bireylerarası iletişim esnasında gündelik dilde ortaya çıkan kavramlar, önermeler ve pratikler olarak tanımlanabilir (Moscovici, 1976; 1981). Yani bu bilgi formları içerisinde toplumsal grupların ortak inanışları, tavır ve kalıp yargılarının yanı sıra toplumun bilgi birikimine dayalı kuramlar da yer almaktadır (Moscovici, 1984). Bu kavram, önerme ve pratiklerin iki temel işlevi vardır. İlk olarak bireylerin kendilerini içinde buldukları materyal ve sosyal dünyada konumlandıklarını ve bu dünyayı anlamlandırmalarını sağlar ki bu sayede bireyler dünyadaki varlıklarını sürdürebilirler. İkinci olarak da bir toplumsal grubun üyelerine gerek birbirleriyle iletişim kurabilmeleri, gerekse de içinde buldukları anlam dünyasının ve tarihin değişik hususlarını anlamlandırmaları amacıyla kullanabilecekleri kodlar sunarlar (Moscovici, 1976).

İletişimin gerçekleşebilmesi için iletişim kuran partilerin ortak bir zeminde bir araya gelebilmesi gereklidir. Ancak bu ortak zemin oluştuktan sonra taraflar aynı şeyi tartıştıklarından emin olabilir ve iletişimi sürdürebilirler. Moscovici'ye göre sosyal temsiller bu ortak zemini oluşturan araçlardır (Galam & Moscovici, 1994). Ve aslında, bir bağlamda, sosyal temsiller bizi birbirimize bağlayan sosyal dokuyu

oluşturan araçlardır. Bu yüzden, hem bireylerin hem de toplumsal grupların deneyimlerini ve hayata ilişkin yorumlarını güçlü şekilde etkiledikleri söylenebilir.

Sosyal temsillerin temel işlevi “tanınmayan”ı tanıtmaktır. Moscovici “tanınmayan” ın, yani bireylerin ve grupların anlam dünyasına girmeyenin, bir tehdit olarak algılandığını ve huzursuzluk yarattığını, bu huzursuzluğun da ancak “tanınmayan” sosyal temsil sistemleri aracılığıyla anlam dünyasına girdikten sonra geçtiğini öne sürer (Moscovici, 1984; Wagner & Hayes, 2005). Bu anlamda sosyal temsiller yeni nesne, kişi ve olayları tanınır hale getirerek onları toplumsallaştırır ve toplumsal grupların sosyal gerçekliği inşa etmesine yardım ederler. Ancak sosyal temsiller sosyal dünyayı anlamamızı sağlayan dile dayalı araçlar (Potter & Litton, 1985), zihinsel şemalar (Potter & Wetherell, 1987) veya bilişsel yapılar (Potter & Edward, 1999) olmanın ötesinde hayati önem taşıyan araçlardır. Zira sosyal temsiller toplumda yerleşip sosyal gerçeklik halini aldıklarında toplumsal sağduyuyu üretirler ve insanlar davranışlarını adeta fiziksel gerçekliklermiş gibi benimsedikleri bu sosyal gerçekliklere göre belirlerler (Moscovici, 1984). Yani sosyal temsiller, bir toplumsal grubun üyelerinin yeni ve “tanınmayan” nesne kişi ve olayları tanınır hale getirmenin yanı sıra, ilgili toplumsal grubun üyelerinin günlük yaşantısını da belirlerler.

Sosyal temsiller toplumsal grupların yaşantısında hem sosyal bilginin inşası hem de kullanılması açısından hayati öneme sahip araçlardır. Bu anlamda bir toplumu anlayabilmek için o toplumun sosyal temsillerinin incelenmesi gerekmektedir (Moscovici, 1984). Literatürde sosyal temsil araştırmaları hem toplumsal grupların yeni ve “tanınmayan” bilgiyi ne şekilde tanınır hale getirdiklerini anlamak hem de toplumsal grupların doğasını kavrayabilmek amacıyla gerçekleştirilmişlerdir. Bilim (Bauer, Durant & Gaskell, 2012), vatandaşlık (Andreouli & Howarth, 2011), din (Wagner, Sen, Wagner, Permanadeli, & Howarth, 2012), toplumsal cinsiyet (Duveen & Lloyd, 1986), engellilik (Farr & Marková, 1995) ve insan hakları (Staerklé, Clémence, & Doise, 1999; Doise, 2001) sosyal temsil araştırmalarının gerçekleştirildiği alanlardan sadece birkaçıdır.

Gündelik konuşmalar ve medya sosyal temsillerin ortaya çıkmasında ve yayılmasında önemli olduğu düşünülen alanlardır (Moscovici, 1984). Bu yüzden, sosyal temsillerin ortaya çıkarılmasında kullanılacak yöntemler serbest gözlemin yanı sıra ana akım medya araçları (basılı ve görsel medya araçları) aracılığıyla gerçekleştirilecek incelemeler ve kişi ya da gruplarla gerçekleştirilecek görüşmelerdir (Wagner & Hayes, 2005).

Bu araştırmada, Sosyal Temsiller Kuramı'nın bakış açısı ve yöntemi kullanılarak yazılı basın organlarında günümüz Türkiye'sinde çocuklara ve çocukluk kavramına yönelik hâkim algının ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Çocuklara yönelik medya temsillerini incelemek amacıyla ülke çapında en çok satılan 4 gazete (Hürriyet, Posa, Sözcü ve Zaman) seçilmiş olup bu gazetelerde 20 Ağustos – 20 Eylül 2013 tarihleri arasında yayınlanmış olan ve çocukları konu edinen haberler derlenmiştir. İncelenen haberlerin yer aldığı zaman aralığı belirlenirken, çocuklarla ilgili haberlerin yoğunlaştığı dönemlerden biri olan eğitim-öğretim yılı başlangıç zamanını içermesine önem verilmiştir.

Derlenen toplam 346 haber, Sosyal Temsiller Kuramı çerçevesinde tematik içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İncelenen haber metinleri ilgili gazetelerin arşivleri taranarak elde edilmiş olup, gerçekleştirilen ön okuma sonucunda konuyla ilişkili görülen haberler araştırmaya dâhil edilmiştir.

BULGULAR

Gerçekleştirilen içerik analizi sonucunda çocuklara ilişkin medya temsillerini içeren tematik bir harita oluşturulmuştur. Şema 1’de sunulmuş olan haritada görüldüğü üzere yazılı basında çocuk temsilleri 11 ana başlık halinde incelenebilir. Bu başlıklar sırasıyla Çocuk Sağlığı, Çocuk Gelişimi, Eğitim, Göçmen/Sığınmacı Çocuklar, Yetişkinlerle İlişkiler, Çocuk Hakları, Adli Olay, Yoksulluk, Çocuğa Yönelik Şiddet ve Çocuk Ölümü/ Yaralanmasıdır. Şema 1’de başlıkların ve tematik ünitelerin arasındaki bağlantılarda ilgili başlık ya da tematik üniteye kaç kez atf yapıldığı gösterilmiştir.

Çocuklara ilişkin haberlerde araştırmanın zamanlamasının da etkisiyle en popüler başlık olan Eğitim ana başlığı kendi içinde Çocuk Eğitimi (n=275), Okul (n=132), Milli Eğitim (n=31) ve Çocuk Kitapları (n=4) olarak dört başlığa ayrılabilir. Çocuk eğitimi başlığı çocukların eğitim hayatlarına ve eğitim öğretim sırasında karşılaştıkları sorunlara ilişkin haberler yer almaktadır.

Bu haberlerin oluşturduğu temalar sırasıyla “Ebeveynler çocuk eğitiminde kilit öneme sahiptir.”(n=96), “Çocukların eğitim alabilmesi için gerekli koşullar sağlanmalıdır.” (n=59), “Öğretmenler çocuk eğitiminde kilit öneme sahiptir.” (n=43), “Çocuk eğitiminde devletin tavrı çok önemli.” (n=35), “Çocuğun potansiyeli var, ortaya çıkarmalıyız.” (n=30), “Eğitim sistemi çocuğun yaratıcılığını öldürebilir.” dir (n=7).

Okul ana başlığı “Okula uyum önemlidir.” (n=49), “Çocuklar okuldan korkabilir.” (n=37), “Okul çocukların hayatında önemlidir.” (n=23) ve “Okul başarısı önemlidir.” (n=8) temalarının yanı sıra yeni eğitim öğretim yılı açılış törenlerine ilişkin haberlerin yer aldığı Der Yılı Başı (n=10) ve yeni başlayan bir uygulama olan çocuk üniversitesine ilişkin haberlerin yer aldığı Çocuk Üniversitesi (n=5) başlıklarını içermektedir.

Okul ana başlığına paralel olan “Milli Eğitim” ana başlığında ise “Milli eğitim ideolojiktir.” (n=19) ve “Türkiye’de eğitim sistemi başarısız.” (n=12) temaları yer almaktadır. Basılı medya araçlarında çocukların eğitimlerine dair kısıtlı da olsa tartışılan son konu da Çocuk Kitapları olmuştur. Bu konu hakkında yayınlanan toplan 4 haberde çocuklara okutulacak kitapların içeriğinin nasıl olması gerektiğine dair önermeler yer almıştır.

Çocuk Sağlığı ana başlığında sırasıyla Beslenme, Aktivite, Sünnet ve Çocuk Hastalıkları başlıklarının yanı sıra “Ebeveynler çocuk sağlığı konusunda kilit öneme sahiptir” ve “Öğretmenler çocuk sağlığına kafa yormalıdır” temaları yer almaktadır. Çocuk haberlerinde önemli bir yer tutan beslenme konusu Sağlıklı Beslenme (n=87) ve Okulda Beslenme (n=40) olarak iki alt başlık halinde incelenebilir. Sağlıklı beslenme başlığında yer alan temalar “Çocukların sağlıklı ve düzenli beslenmeleri gereklidir.” (n=56), “Çocuklar sağlıksız atıştırmalıklar tüketmektedir.” (n=14) ve “Aileler çocuk beslenmesinde kilit öneme sahiptir”dir (n=12). Okulda Beslenme alt başlığı ise sırasıyla “Çocukların okulda sağlıklı beslenmesi sağlanmalıdır.” (n=24), “Okulda satılan yiyecekler çocukların sağlığını bozmaktadır.” (n=8), “Beslenme okul başarısını etkiler” (n=6) ve “Okulda satılan yiyecekler yeterince denetlenmemektedir” (n=2) temaları yer almaktadır.

Aktivite başlığında Oyun (n=23), Spor (n=9) ve Çocuklara Yönelik Aktivite (n=24) alt başlıklarının yanı sıra “Çocuklara yönelik aktivite imkânları sınırlıdır.” (n=7) ve “Çocuklara yönelik aktiviteler artırılmalıdır.” (n=3) üniteleri bulunmaktadır. Oyun başlığında yer alan tematik üniteler sırasıyla “Oyun çocuklar için önemlidir.” (n=14), “Çocuklar yeterince hareket etmiyor.” (n=5) “Çocukların oyun alışkanlıkları değişiyor.” (n=3) ve “Çocuklar için yeterli oyun alanı bulunmamaktadır”dır (n=1). Spor alt başlığında ortaya çıkan tematik üniteler “Sporda devlet teşviki önemlidir” ve “Sporda aile teşviki önemlidir” iken çocuklarla ilgili spor haberlerinin çoğunluğunu başarılı çocuk sporculara ilişkin haberler oluşturmuştur (n=8).

Sünnet başlığında ülkenin çeşitli yerlerinde gerçekleştirilen toplu sünnet haberlerinin (n=8) yanı sıra “Sünnet erkekliğin ilk adımındır.” (n=9), “Sünnet töreni çocukları mutlu eder.” (n=7), “Sünnet kültürel bir değerdir.” (n=5), “Sünnet tartışmalı bir konudur.” (n=4), “Sünnet insan haklarına aykırıdır.” (n=2) ve “Sünnet sağlığa zararlıdır.” (n=2) temaları yer almaktadır.

Çocuklara ilişkin haberlerin önemli bir kısmını oluşturan şiddet haberleri Çocuğa Yönelik Şiddet ana başlığı altında derlenmiştir. Bu ana başlıkta çocukların maruz kaldığı cinsel şiddet/cinsel istismar (n=78) ve fiziksel şiddet (n=46) haberlerinin yer aldığı Şiddet başlığının yanı sıra “Yargı sistemi problemlidir.” (n=26), “Çocuğa yönelik şiddette devletin takındığı tavır önemli.” (n=14), “Şiddet çocuklarda

travmaya yol açar." (n=9) ve "Çocuğa yönelik şiddet kabul edilemez." (n=8) temaları yer almaktadır.

En popüler dördüncü ana başlık olan Çocuk Gelişimi ana başlığı Ebeveyn Çocuk İlişkileri (n=118) başlığının yanı sıra "Okul çağı çocukların hayatında önemli bir dönemdir" (n=17), "Her çocuğun gelişim hızı farklıdır" (n=9), "Çocukların durumu eskiye kıyasla daha kötüdür." (n=5), ve "Devlet çocukların iyi gelişmesi için üzerine düşeni yapmalıdır" (n=3) temaları yer almaktadır. Ebeveyn Çocuk İlişkileri başlığı ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkilerinde dikkat etmesi gereken konuları içermektedir. Bu başlık altında toplanan haberler "Ebeveynler çocuk gelişiminde kilit öneme sahiptir." (n=45), "Ebeveynler çocuklarıyla iletişim halinde olmalıdır" (n=22), "Ebeveynler çocuklarını denetlemelidir" (n=16), "Ebeveynler çocuklarını iyi gözlemlemelidir" (n=12), "Çocuklarından birinci derecede sorumlu olan ebeveyn annedir" (n=12), "Çocuklar ebeveynlerinin boşanmasından kötü etkilenir" (n=7) ve "Ebeveynler çocuklarıyla vakit geçirmelidir." (n=4) temaları yer almaktadır.

Adli Olay ana başlığında, çocukların mağduru, tanığı ya da faili olduğu cinayet, darp, hırsızlık, adam kaçırmaya vb. adli olaylara ilişkin haberler yer almaktadır. Analiz sonuçları çocukların kendilerinin sebep olduğu adli olaylardan (n=21) ziyade mağduru ya da tanığı olduğu olaylar (n=118) gündeme geldiğini göstermiştir. Çocuklar adli olayların yanı sıra kaza (n=60), adli olay (n=25), hastalık (n=6), kan davası (n=5), iş kazası (n=4) ya da intihar (n=1) gibi sebeplerle yaralandıklarında ya da hayatlarını kaybettiklerinde de haber olabilmektedirler.

Yetişkinlerle İlişkiler ana başlığı altında çocukların çevrelerindeki yetişkinlerle girdikleri ilişkilerden ne şekilde etkilendiklerine ilişkin haberler yer almıştır. Bu haberler "Çocuklar ideolojik eylemlere dâhil olmaktadır." (n=50) ve "Çocukların yetişkinlerin yaşadıklarından/kararlarından etkilemektedirler." (n=25) temaları altında birleşmiştir.

Çocuk Hakları ana başlığı, çocuklar arasındaki eşitsizliklerinin vurgulandığı haberlerden oluşan Eşitsizlik (n=4) başlığının yanı sıra "Çocuklar kendi hayatları üstünde söz sahibi olmalıdır" (n=29), "Çocuk haklarının uygulanmasında devletin rolü önemlidir" (n=11), "Her çocuğun eğitim alabilmesi sağlanmalıdır" (n=9), "Çocuk hakları uluslararası hukukun güvencesi altındadır" (n=5), "Çocukların sağlık hakkı ihlal edilmektedir" (n=5), "Anadilde eğitim almak çocukların hakkıdır" (n=4), "Çocuklar aktif bireyler olarak görülmemektedir" (n=3) ve "Çocuklar eşit bireyler olarak görülmemektedir" (n=3) temaları yer almıştır.

Çocuklara ilişkin haberlerin oluşturduğu bir diğer ana başlık Yoksulluk'tur. Bu ana başlık altında yoksul çocukların hayatlarını betimleyen haberlerin oluşturduğu "Çocuklar yoksulluk nedeniyle çalışmak zorunda" (n=12), "Yoksul ailelerin çocukları kötü koşullarda yaşamak zorunda" (n=8) ve "Yoksul çocuklara destek olmak devletin görevidir" (n=7) temaları yer almaktadır.

Bu ana başlıkların yanı sıra, içerik analizinin gerçekleştirildiği gazetelerde ilgili tarihler arasında göçmen/sığınmacı çocuklar hakkında 5 adet haber yer almıştır. Özellikle Suriye'deki iç karışıklıkların patlak vermesine müteakip ülkemize göç eden ya da sığınmacı statüsünde ülkemizde kalan bireylerin sayısında bir patlama meydana gelmiş olup Eylül 2013 itibarı ile ülkemizde konaklayan Suriyeli sığınmacıların sayısının 500.000 civarındadır, ayrıca 45 bin Suriyeli öğrencinin eğitimlerine Türkiye'de devam etmektedir (Hürriyet, 2013). Ülkemizde yaşayan savaş mağduru çocuk sayısı net olarak bilinmese de bu sayının yüzbinlerle ifade edilebileceği düşünülmektedir. Bu çocukların yaşamlarının ve sorunlarının medyada kendine neredeyse hiç yer bulamayışı ise manidardır.

Medyada kendine yer bulamayan bir diğer çocuk grubu ise engelli çocuklardır. Mart 2013 verilerine göre ülkemizde toplam 1.559.213 engelli birey yaşamakta ve bunların 418.315'ini 0-21 yaş arası engelli bireyler oluşturmaktadır. Engelli çocuk bireyler hakkında içerik analizi sürecinde karşılaşılan haber sayısı ise 1'dir. Bu durum ülkemizde engelli çocukların ne ölçüde yok sayıldığının çarpıcı bir göstergesidir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Çocukların yazılı basında ne şekilde temsil edildiğine bakıldığında söylenecek ilk şey çocukların medyanın bu alanında yeterince temsil edilmediğidir. Araştırma, eğitim-öğretim yılının başlangıcı olması sebebiyle çocuklara ilişkin haberlerin yoğunlaşacağı beklenen Eylül ayında gerçekleşmesine rağmen, Türkiye'nin en çok satılan 4 gazetesinde (Medya Tava, 2013) 1 aylık bir zaman diliminde çocuklara ilişkin sadece 346 haberin yayınlanmış olması bunu açıkça gözler önüne sermektedir. Aslında bu durum sadece ülkemizde yaşanan bir sorun olmaktan çok dünya çapında yaşanan bir sorunun Türkiye'ye yansımalarıdır. Dünya genelinde çocuklar medya da yeteri kadar ve doğru şekilde temsil edilememektedir. Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'na göre; dünya nüfusunun üçte ikisini oluşturan çocuklar medyanın sadece yüzde beşinden azını kapsamaktadır (Uluslararası Gazeteciler Federasyonu, 2003; akt. Alankuş, 2012).

Çocukların yazılı basında düşük ölçüde temsil edilmesinin bir diğer boyutu da çocuklarla ilgili haberlerin içeriğidir. Araştırmaya dâhil edilen haberlerin pek çoğunun nitelikten yoksun olduğu ve haberlerin çoğu zaman birbirinin tekrarı ibaret olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmalar bu durumun sadece bu çalışmaya özgü olmadığını, aksine dünya çapında sıklıkla karşılaşılan bir problemin Türkiye'deki yansımaları olduğunu göstermektedir. Örneğin, Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'na göre çocuklar ancak çocuk fuhuşu, organ kaçakçılığı, cinsel istismar, eğitim ve sağlık hizmetlerinden mahrum kalma emek sömürüsü enstest vb. durumlarda medyaya konu olabilmektedir (Uluslararası Gazeteciler Federasyonu, 2003; akt. Alankuş, 2012). Benzer şekilde, çocukların medyada bir uçta "suçlu çocuklar", diğer uçta ise "kurban/mağdur çocuklar" olmak üzere iki uçlu bir şekilde

temsil edilmesinin yaygın olduğu görülmüştür (Macdonald, 2003). Çocukların günlük yaşantılarına ya da kendi gündemlerine ilişkin haberler ise ne yazık ki pek yaygın değildir. Bu durum, toplumsal açıdan ciddi bir soruna işaret eder. Çünkü medya toplumsal sağduyunun oluşmasında önemli bir etkidir ve medya aracılığıyla ortaya atılan fikirler ve kavramlar toplumu oluşturan bireyler tarafından önemli ölçüde sahiplenilmektedir (Moscovici, 1984; 1988).

Çocukların medyadaki temsiline ilişkin bir diğer problem de çocukların medya araçlarına erişimlerinin kısıtlanması ve erişimleri durumunda medyadaki haberlerin olası zararlı etkilerinden çocukların nasıl korunacaklarıdır. Çocukların medya araçları aracılığı ile bilgiye erişme hakkı Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Çocuk Haklarına Dair Avrupa Sözleşmesi (ÇHS) gibi uluslararası sözleşmeler aracılığı ile garanti altına alınmıştır. Aynı sözleşmeler çocukların medyanın zararlı etkilerinden korunmasını da hedeflemektedir. Örneğin, ÇHS'nin 17. maddesinde "Taraflar Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar" hükmü yer almaktadır. Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 10 Mayıs 2002 tarihinde kabul edilen Çocuklara Uygun Bir Dünya Bildirgesi'nin 32. Maddesinde "Önemli rolü olan bir başka kesim de kitle iletişim araçları ve bunların kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlar, çocukların durumu ve karşılaştıkları sorunlar konusunda halkın bilinç ve duyarlılık düzeyini yükseltebilirler; çocukların haklarını koruyup geliştiren girişimler konusunda çocukları, ana-babaları, aileleri ve genel kamuoyunu bilgilendirebilir ve çocuklara yönelik eğitim programlarına katkıda bulunabilirler. Medya çocuklar üzerinde etkili olabileceğini bilip buna uygun özeni göstermelidir." denmektedir. Yine UNICEF tarafından yayımlanmış olan ve çocuk haklarına duyarlı bir gazeteciliğin genel çerçevesini çizen Çocuk Hakları ve Medya: Gazeteciler İçin Bir Rehber (*Child Rights and Media: Guidelines for Journalists*) adlı belgede gazetecilere, yaşadığı ülkede çocuklara yönelik şiddet olaylarını ele alma, çocukla görüşme yapılırken haber kaynağını gizli tutma, çocuk istismarı ile savaşa, çocuğun yararına olabilecek her türlü konuyu kamusal alanda tartışma ortamına açma, sorunlara çocuk bakış açısını dikkate alarak çözümler üretme, cinsiyetçi, şiddet ve kurban odaklı gazetecilik pratiklerinden kaçınma, toplumda var olan ya da olabilecek her türlü ön yargıyı pekiştirme ihtimali olan ifadelerden kaçınma, çocuklar hakkında bilgi toplarken alanda faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapma ve gerçekleştirecekleri her türlü faaliyette Uluslararası Çocuk Hakları İlkeleri'ni uygulama gibi görevler yüklenmektedir (UNICEF, 2005). Çocuk haklarının korunması ve kullanılması konusunda medyaya ve medya çalışanlarına düşen görev ve sorumlulukları belirleyen başka ulusal ve uluslararası belgeler de mevcuttur.

Bu metinlerden yola çıkarak medyanın çocuk haklarının korunması ve kullanılması konusundaki etik ve hukuki sorumluluklarını çocukları önemseyen, çocuk haklarına saygılı bir habercilik anlayışı ile gazetecilik pratiklerini yürütmek; çocukların toplumsal yaşama katılmalarını ve kendilerini ifade edebilme özgürlüklerini kullanabilecekleri uygun bir zemin yaratmak ve belki de hepsinden önemlisi, var olan hakların günlük yaşamda pratiğe dökülebilmesi için gerekli toplumsal farkındalık ve duyarlılık yaratmak olarak özetlemek mümkündür. Ancak gazete haberleri üzerinde yaptığımız içerik analizi sonuçları bu sorumlulukların yeterince yerine getirilemediğini ortaya koymuştur.

İçerik analizi sonuçları yazılı basında çocuklar ve çocukluğa ilişkin 4 yaygın temsil olduğuna işaret etmektedir; bunlar sırasıyla “Bekleme Odası Olarak Çocukluk”, “Ebeveynlerin Uzantısı Olarak Çocuk”, “Şiddet Olaylarının Kurbanı Olarak Çocuk” ve “Aktif Bir Özne Olarak Çocuk” ’tur.

BİR BEKLEME ODASI OLARAK ÇOCUKLUK

Çocuklara ve çocukluğa ilişkin en yaygın temsil, çocukluğun insanların yetişkinlerin dâhil olduğu ‘gerçek yaşama’ bir hazırlık devresi olduğudur. Analiz sonuçları ülkemizde çocukluğun insan yaşamının bir bölümü olarak değil, bireylerin gerçek yaşamı bekledikleri bir tür bekleme odası olarak algılandığına işaret etmektedir. Bu temsil çocukların yetişkinlerden farklı, eğilip bükülerek şekil verilmesi gereken varlıklar olduğu varsayımına dayanan bilişsel-davranışçı yaklaşımın ülkemizde hala etkisini sürdürmekte olduğunun bir göstergesidir. Nitekim çocuklara ilişkin haberler genellikle Eğitim, Çocuk Sağlığı, ve Çocuk Gelişimi ana başlıkları altında öbeklenmiş, çocukların okul dışı faaliyetlerine ya da gündemlerine ilişkin haberler kendilerine yeterince yer bulamamıştır. Bu durum içerik analizi sonucu elde edilen temaların sayısına bakıldığında açıkça görülmektedir. Şema 1’de sunulduğu üzere, analiz süresi zarfında incelenen haber metinlerinden toplam 1488 temanın sadece 66 tanesi çocuklara yönelik aktiviteler, oyun ve spor faaliyetleri hakkındadır.

Yukarıda medyanın çocuk haklarının korunması ve kullanılması konusundaki sorumluluklarını yeterince yerine getiremediğinden bahsetmiştik. Erdoğan Tosun medya ve çocuklar arasındaki problemlili ilişkisinin iki nedene bağlı olduğunu iddia eder: medya çalışanlarının çocuk hakları konusunda yeterli bilgi ve donanıma sahip olamayışı ve toplumsal değerler bağlamında çocuk haklarının yeterince önemsenmeyişi (Erdoğan, Tosun, 2007). Medya kuruluşlarının ve medya çalışanlarının çocuk hakları konusunda bilgilendirilmelerini sağlamak için yapılan çalışmalar son yıllarda artış göstermektedir (Alankuş, 2007). Ancak içerik analizine dâhil edilen gazete haberlerinde çocuk hakları vurgusuna asgari düzeyde rastlanmıştır. Elde edilen 1488 temanın sadece 73 tanesi çocuk hakları ile ilgilidir.

Ayrıca Erdoğan Tosun'un da belirttiği üzere, çocuk haklarının ve çocuk gündeminin medyada kendisine yeterince yer bulamayışı toplum olarak çocuk haklarına yeterince önem vermediğimizin göstergesi olabilir. Moscovici (1984;1988) bir toplumu anlamının en iyi yolunun o toplumun sosyal temsillerini incelemek olduğunu söyler. Bu bakış açısından hareketle, çocukların ve çocukluk kavramının sosyal temsillerin ortaya çıkmasında ve yayılmasında önemli bir araç olduğu düşünülen medyada kendine yeterince yer bulamayışı ve var olan haberlerde karşılaşılan yüzeysellik, çocukluk kavramının ve çocuk haklarının ülkemizde yeterince tartışılmadığı anlamına gelmektedir.

EBEVEYNLERİNİN UZANTISI OLARAK ÇOCUK

Çocuklarla ilgili yaygın temsillerden bir diğeri de çocukların yaşamları hakkında söz sahibi olan aktif bireyler olarak değil ebeveynlerinin birer uzantısı konumunda olan edilgen unsurlar olduğudur. Analiz sonuçlarına göre çocukların hayatlarının önemli alanları olduğu düşünülen beslenme, sağlık, eğitim gibi hemen her başlıkta anne babaların çocukların hayatlarındaki rolünün ne kadar önemli olduğunu vurgulayan haberler yer almıştır. Ebeveynler çocuklarının hayatlarında birincil söz sahipleri olarak gösterilmekte, verdikleri kararların çocukların hayatlarında ne kadar etkili olduğu sık sık vurgulanmaktadır. Çocuklar ise, hangi yaşta olurlarsa olsunlar, kendi kararlarını verebilen ve davranışları üzerinde sorumluluk sahibi olan aktif bireyler yerine ebeveynlerinin tavır ve davranışlarını yansıtan aynalar gibi gösterilmektedir. Örneğin, Çocuk Gelişim ana başlığı altında yer alan Ebeveyn-Çocuk İlişkileri başlığında 118 tema yer almaktadır ve bu temaların neredeyse tamamı ebeveynlerin çocuklarının hayatlarındaki rollerinin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Alıntı 1'de yer alan haberde ailelerin çocuklarıyla yeterince ilgilenmemesi ve çocukların sigaraya ve/veya uyuşturucuya başlaması, sanal âlemde başını derde sokması ya da psikolojik sorunlar yaşaması arasında doğrudan bir bağlantı kurulmuştur. Ayrıca, çocukların alkol, sigara, vb. kötü alışkanlıklar edinmelerinin önüne geçmenin yolu anne babaların çocuklarıyla ilgilenmesi, başka bir deyişle onları doğru yolda tutmaları olarak görülmektedir. (Bakınız Alıntı 1).

Benzer şekilde çocukların okul başarılarının ve eğitim hayatında yaşayabilecekleri olası sorunların belirleyicisi olarak da ebeveynler, özellikle anneler gösterilmektedir. Örneğin Alıntı 2'de aile bireylerinin, özellikle annelerin, çocuğa yönelik tavırları ve çocukla ne ölçüde vakit geçirdikleri çocukların okuldan korkmalarının ya da okulda başarılı olamamalarının sebebi olarak sunulmuştur.

Bu bağlamda, çocukların aktif özneler değil, hayatları etraflarındaki yetişkinlerin tasarrufunda olan pasif bireyler olduğunu ima eden bu temsil de bilişsel davranışçı yaklaşımın ülkemizdeki geçerliliğine işaret ediyor denebilir.

Alıntı 1

‘Aydın: Bir baba çocuğuna gün içinde sadece 6 dakika ilgi gösterebiliyor’ (Zaman, 16.09.2013).

...

“Gençlerimizi korumak, vatandaşımızı korumak için aralıksız olarak eğitim faaliyetleri ve operasyonlar yapıyoruz.” diyen Mustafa Aydın, uyuşturucuya alışan gençlerin genelde ilgisiz ailelerden çıktığını hatırlattı. Aydın, anne ve babasından ilgi görmeyen çocukların farklı yerlere yöneldiğini dile getirerek, şu bilgileri verdi: “Bugün internette uyuşturucuyu teşvik eden, intiharı teşvik eden, öven birçok site olduğunu görüyoruz. Anne ve babasından ilgi görmeyen çocuk ya uyuşturucuya başlıyor ya da sanal âlemden istenmeyen bazı sitelerde, istenmeyen psikolojik noktada sorunlar yaşamasına neden oluyor. Anne ve babalarımız özellikle internetin zararlı etkilerinden korunma adına, çocuklarımızı uyuşturucu ve sigaradan korumak için mutlaka çocuklarına yeterli ilgi göstermelidir.”

Alıntı 2

‘Bu çocuklarda okul fobisi daha sık görülüyor’ (Zaman, 08.09.2013).

“Çocuğun, okul dışında farklı nedenlerle de olsa sık sık neden ayrı kalması, ömür boyu taşıyacak etkilere neden olabileceğinin önemine işaret eden Mehmet Azim, anneleri uyararak şunları söyledi: “Anneler, zorunlu olmadıkça çocuklarından uzun süre ayrılmamalıdır. Ayrı kalma durumlarında, annenin yerini alacak yetkin aile bireylerine ihtiyaç vardır. Onlar, annenin yokluğunu hissettirmemeye çalışmalıdır. Okul fobisi olan çocukların çoğunda, anneden ayrılma kaygısının olduğu araştırmalarla belirlenmiştir.”

Aile içinde güven duygusunun gelişmesi için bir diğer nedenin uygun baba modeli olduğunu anlatan Azim, babalara şu tavsiyelerde bulundu:

“Çocuk, her zaman babanın varlığını, sıcak nefesini, yakın ilgisini ister. Dolayısıyla iş yoğunluğu, yorgunluk bahanesiyle çocuklardan uzak duran babalar, okul fobisi, başarısızlık, disiplinsizlik gibi birçok sıkıntının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Küçük zihinsel engelleri olmasına rağmen, bazı çocukların, ailenin ilgisi ve yetkililerin hassasiyeti sayesinde normal öğrenciler gibi öğrenebildiğinin birçok örneği vardır. İlgisiz aileler nedeniyle kaybedilmiş birçok öğrenciden bahsetmek de mümkündür.”

ŞİDDET OLAYLARININ KURBANİ OLARAK ÇOCUK

Basılı medyada çocuklara ilişkin bir diğer temsil de çocukların şiddet olaylarının kurbanı olduğudur. İncelenen haberlerin önemli bir kesimini oluşturan adli olaylarda çocuklar şiddet olaylarının kurbanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hiç şüphesiz, çocuğa yönelik şiddet Türkiye için geçerli bir problemdir. Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada 3-17 yaş arasında çocuklara sahip

babaların yüzde 17'sinin, annelerince yüzde 35'inin çocuklarını cezalandırmak amacıyla fiziksel şiddete başvurabildikleri görülmüştür (SHCEK/UNICEF, 2010). Fiziksel şiddet için durum böyleyken, çocuk istismarı kavramı fiziksel istismarın yanı sıra psikolojik istismar, cinsel istismar ve ihmali de içerecek şekilde düşünüldüğünde durumun vahameti artmaktadır. Avrupa Birliği tarafından Balkan ülkelerinde gerçekleştirilen “Geniş Çaplı Çocuk İhmali ve İstismarı Hakkında Balkan Epidemiyolojik Çalışması” isimli çalışmanın Türkiye verilerine göre ülkemizdeki çocukların yüzde 78.6'sı kendisinin en az bir defa çocuk istismarının kurbanı olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra, araştırmaya katılan çocukların 70.4'lük bir kesimi kendisini psikolojik istismar, yüzde 58.1'lik kesimi fiziksel istismar, yüzde 42'lik bir kesimi de ihmal mağduru olarak tanımlamıştır (Tokyay, 2013).

Çocuğa yönelik şiddetin haberleştirilmesi her ne kadar medya çalışanlarının görev ve sorumlulukları arasında sayılabilirse de çocukların şiddet olaylarının kurbanı olarak sunulması medya etiği gereğince gazetecilerin kaçınması gereken bir durumdur. Örneğin, UNICEF tarafından hazırlanmış olan Çocuk Hakları ve Medya isimli rehberde gazetecilerin haber yaparken çocuklara potansiyel olarak zarar verecek cinsiyetçi, şiddet ve kurban odaklı pratikler, stereotipleştirme, sansasyonelleştirme, çocuğa yönelik şiddetin hoş görülmesini sağlayabilecek önyargıları güçlendirme, ergenlik dönemindeki gençleri cinsel açıdan olgunlaşmış olarak sunma ve çocukları suçlu gösterme gibi pratiklerden kaçınılmasının gazetecilerin sosyal ve ahlaki sorumluluğu olduğu vurgulanmıştır (UNICEF, 2005).

Çocuk istismarı olayları bu kadar yaygınken medyanın bu olaylara kayıtsız kalması ve bu olayların medyada temsil edilmemesi elbette ki düşünülemez. Ancak medyanın var olan sosyal temsilleri yayma işlevinin yanı sıra sosyal temsilleri oluşturma gibi bir işleve sahip olduğu da unutulmamalıdır. Haberler toplumsal gerçekliğin olduğu gibi yansıtıldığı metinlerden ziyade gündelik yaşamın ve toplumsal gerçekliğin inşa edildiği ve pekiştirildiği alanlardır (Dursun, 2004). Bu bağlamda haberin işlevinin toplumsal gerçekliği yansıtmaktan ziyade olaylara dikkat çekmek ve haberi okuyan insanların harekete geçmelerini sağlayacak bir fotoğraf oluşturmaktır (İrvan, 2002). Dolayısıyla, haber metninde gerçek olarak sunulan kurgusal gerçekliği kuran medya çalışanlarının etik sorumluluğa uymayacak şekilde davranmalarını hoş görmek olanaksızdır.

Araştırma kapsamında incelenen haber metinlerinde çocuklara yönelik şiddet olaylarının yaygınlığı çocuğa yönelik şiddet olaylarının ülkemizde ne kadar yaygın olduğunun çarpıcı bir göstergesidir. Ancak, çocukların şiddet olaylarının kurbanı/mağduru olarak temsil edilmesi ve çocuğa yönelik şiddet olaylarının sansasyonel olaylar olarak sunulması medyanın etik sorumluluklarıyla bağdaşmamakta ve çocuk odaklı habercilik anlayışının ülkemizde henüz yerleşmediğinin göstermektedir.

Örneğin, Alıntı 3'te yer alan haber metninde ve haberin başlığında çocuğu ve istismar olayını merkeze almaktan ziyade olayı sansasyonel kılmaya yönelik bir eğilim olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra haberde istismar olayının en ince detaylarına yer verilirken çocuk istismarının çocuk üzerindeki etkilerine dair bir ayrıntıya rastlanmamıştır.

Alıntı 3

'13 yaşındaki öğrencisiyle...' (Posta, 21.08.2013).

"Diyarbakır'da öğrencisi 13 yaşındaki kızla otomobilinde sevişirken polis tarafından yakalanan öğretmen 39 yaşındaki S.C.'nin, nitelikli cinsel istismarı' ve 'cinsel amaçlı çocuğu hürriyetinden yoksun kılmak' suçlamasıyla 50 yıla kadar hapis istemiyle yargılanmasına başlandı

Diyarbakır 5'İnci Ağır Ceza Mahkemesi'nde tutuklu yargılanan evli ve 4 çocuk babası S.C., "O beni baştan çıkardı. Ben mağdurum" diyerek öğrencisini suçladı.

"ÖĞRENCİM BENİ TACİZ ETTİ"

Duruşmada taciz ettiği ileri sürülen öğrencisi S.T.'yi suçlayan İngilizce öğretmeni S.C., öğrencisinin kendisine cinsel içerikli dokunmalarda bulunduğunu iddia ederek, "Öğrencim beni taciz etti" dedi. Öğrencisi S.T.'nin kendisine mektuplar yazdığını ileri süren öğretmen S.C., duruşmada şunları söyledi:

"Bana not ve mektuplar yazmasından düşüncesinin farklı olduğunu anladım. Daha sonra okul içinde bunun hoş olmadığı kanaatiyle kendisi ve kardeşiyle görüşmeye karar verdim. 23 Nisan törenlerinden sonra okulun dışında S.T. geldi. Yanında kardeşi yoktu. Arabanın ön sağ koltuğuna bindi. Giderken yaptığının yanlış olduğunu söyledim. Bir müddet sonra aracı yolun sağına park ettim. Bu esnada beni taciz etmeye başladı. Aynı zamanda benimle oral olarak sevişmeye başladı. Engel olmaya çalıştım, ancak sonra kendimi kaybettim. Daha sonra arka koltuğa geçtik, ben kesinlikle cinsel ilişkiye girmedim. Polis geldiğinde kemerlerimiz açıldı, ikimiz de çıplak değildik. Bir hata yaptım, ancak kesinlikle ilişkiye zorlamadım. Kesinlikle derslerinde zayıf not vermekle tehdit etmedim. Zaten o başarılı bir öğrencidir. Bu durumu ailesine söyleyip rencide etmek istemedim. Benim farklı bir düşüncem olsa dışarıda değil başka bir yerde görüşürdüm. Çok pişmanım."

Bu sırada avukatı araya girerek sanık öğretmene, oral yolla ilişkiden ne anladığının sorulmasını istedi. Bunun üzerine S.C., "Benim ondan kastım dudak dudağa öpüşmedir. Toplumun anladığı gibi ağız yoluyla ilişki değildir. Benim oral seksten anladığım sevişme, İngilizcede oral seks ağız yoluyla yapılan öpüşmedir" diye konuştu."

AKTİF BİR ÖZNE OLARAK ÇOCUK

Basılı medya organlarında yer alan çocuklarla ilgili son temsil çocuğun aktif bir özne olduğudur. Yaygın olarak görülen diğer temsillerle çelişen ve kendisine da-

ha çok çocuk hakları vurgusu taşıyan haberler, çocuklara ilişkin konularda servis edilen uzman görüşleri ve devlet görevlilerinin açıklamalarında yer bulan bu temsil ülkemizde çocuğa yönelik algının değişmekte olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Araştırma kapsamında en sık karşılaşılan ve çocuğun toplumsal hayattaki pasif rolüne vurgu yapan iki temsil olan “Bekleme Odası Olarak Çocukluk” ve “Ebeveynlerinin Uzantısı Olarak Çocuk” temsilleriyle çelişen bu temsil çocuğun toplumsal hayatta aktif bir özne olduğunu vurgulamakta ve çocuğun etrafındaki yetişkinlerin görevinin çocuğu eğitip şekillendirmek değil, onun kendi doğrularını bulmasında ona rehberlik etmek olduğunu ima etmektedir. Örneğin, Alıntı 4 ‘te yer alan ve ebeveynlere çocuk gelişimi hakkında ipuçları veren haberde öğrenmenin çocuğun kendi hızında ve onun yöntemleriyle gerçekleşmesi gerektiği ve ebeveynin rolünün çocuğa bir şeyleri öğretmek değil öğrenme yolunda çocuğa destek olmak olduğu vurgulanmaktadır.

Alıntı 4

‘Çocuklar nasıl öğrenir? (Hürriyet, 31.08.2013).

“Aslına bakarsanız, yeni öğrenme fırsatları ve/veya zorunluluklarına karşı verdiğiniz tepkiler, daha önce öğrenme/öğrenebilmeye ilişkin geliştirdiğiniz tutumlarla oldukça ilgilidir. Öğrenirken geçmişte cesaretlendirilip, teşvik edilmiş ya da eleştirilip, suçlanmış olmanız sonucunda hissettikleriniz yeni öğrenme deneyimlerinizde benzer duyguları uyandırabilir, hatırlatabilir.

Daha somut ifade etmek gerekirse, yaklaşık bir yaşından itibaren çocuklarda etrafa karşı gelişen merak, araştırma, soru sorma gibi davranışlara ebeveynlerin verdikleri tepkiler, sonraki dönemde çocukların soru sorma, inisiyatif alma gibi becerilerine etki edebiliyor. Örneğin, “Aman etraf dağılmasın, şurada uslu uslu otur, gözümün önünden kaybolma” yaklaşımı anne babayı belki “çocuk kontrol altında, güvende” hissiyle rahat ettirirken, çocuğun merak duygusunun körelmesine yol açabiliyor.

...

• *Onların düşüncelerini sağlayın. “Sence bu karıncalar ne yapıyor, neden bu yiyecekleri taşıyor olabilirler?” gibi sorular çocukların “neden-sonuç” ilişkisini kurmalarını kolaylaştırır.*

• *Öğrenme deneyimleri sırasında onları takdir ve teşvik edin. Başarılı olduklarında ve daha da önemlisi başarmaya çalıştıklarında “Bak iyi gidiyorsun, olacak, aferin” gibi ifadelerle cesaretlendirmeniz onların kendilerine, yapabileceklerine olan güvenlerini artırır.*

• *Başarısız olduklarında da takdir-teşvik etmeniz ve başarısızlığın üzerine düşünmelerini sağlamanız önemli. “Çalıştın, uğraştın, tebrik ederim. Tamam, şimdi istediğin gibi olmadı, ama gel düşünelim, farklı nasıl yapabilirdin? İstersen sana birkaç önerim olabilir”*

diyebilirsiniz. Çünkü hepimizin öğrenmelerinde başarısızlıkları vardır, ancak sonrasında aldığımız geribildirimler çok önemli. Ayrıca öğrenmelerin birçoğu deneme yanılma yoluyla olur. Önemli olan nerede-neden-nasıl hata yaptığınızı fark etmektir.

...

Bu temsiller, ülkemizde çocuklara ve çocukluğa ilişkin hâkim algının halen çocukların içinde yaşadıkları toplumu ve dünyayı dönüştürme becerisine ve yetişkinlerin sahip olduğu bilişsel yeteneklere sahip olan aktif bireylerden ziyade kendi hayatı üzerinde söz sahibi olmayan pasif ve kırılabilir varlıklar olduğunu ima etmektedir. Ancak, aktif bir özne olarak çocuk temsili de işaret ettiği üzere bu algının kırılmaya başladığını ve toplumumuzun çocuk algısının bir dönüşüm içerisinde olduğunu söylemek de mümkündür.

Çocuğun kendi hayatı üzerinde söz sahibi olan aktif bir özne olduğu temsili henüz kendisine daha çok uzmanların çocuklarla ilgili yaptığı yorumlarda ve devlet görevlilerinin açıklamalarında yer buluyor olsa da ana akım medya organları tarafından yayılan bu temsilin kısa zamanda yaygınlaşması mümkündür.

İncelenen haber metinleri çocuk hakları ve çocuk odaklı habercilik bağlamında değerlendirildiğinde, basılı medya organlarının ulusal ve uluslararası anlaşmalar ve mesleki rehberler aracılığı ile belirlenen kararlar ile etik kurallara tam manasıyla uyduğu söylenememektedir. Çocuk odaklı habercilik konusundaki duyarlılığın artması hem ülke nüfusumuzun önemli bir kısmını oluşturan çocukların medya araçlarında kendilerine yer bulabilmeleri hem de ülke gündemine ortak olabilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır.

Yazılı ve görsel medya sosyal temsillerin ortaya çıktığı ve yayıldığı alanlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada ülkemizdeki çocuk ve çocukluk algısını ortaya çıkartabilmek amacıyla basılı medya araçlarını içeren bir içerik analizi çalışması gerçekleştirildi ve analiz sonucunda ülkemizde hâkim olduğu düşünülen 4 temsile ulaşıldı. Ancak, sosyal temsiller toplum içerisinde farklı gruplarda farklılaşabilmektedir. Toplumumuzun çocuk temsillerinin tam anlamıyla ortaya çıkartılabilmesi için bu çalışmanın toplumun farklı kesimlerini temsil ettiği düşünülen kişi ve/veya gruplarla gerçekleştirilecek mülakatlarla desteklenmesi faydalı olacaktır.

Son Not:

Araştırma Görevlisi, Gülден SAYILAN, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Psikoloji Bölümü. Basın-Enformasyon Personeli, Nihan ÇEVİRGEN, Basın-Yayın Ve Enformasyon Genel Müdürlüğü.

KAYNAKÇA

- ALANKUŞ, S (2007). Neden Çocuk Odaklı Habercilik Kitabı", In S. Alankuş (Ed.), Çocuk Odaklı Habercilik, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları
- ALANKUŞ, S. (2012). *Çocuk odaklı habercilik*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- ANDREOULI, E., HOWARTH, C.S. (2012). National identity, citizenship and immigration: Putting identity into context. *Journal for the Theory of Social Behaviour*. DOI: 10.1111/j.1486-5914.2012.00501.x
- BRUNER, J. (1960). *The process of education*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- BAUER, M., DURANT, J., GASKELL, G. (2002). *Biotechnology - the making of a global controversy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BRITTLE, C., ZINT, M. (2003), "Do Newspapers Lead with Lead? A Content Analysis of How Lead Health Risks to Children are Covered", *Journal of Environmental Health*, 65(10), 17-22.
- DEWEY, J. (1996). *Demokrasi ve Eğitim*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- DURŞUN, Ç. (2004). Haberde gerçekliğin inşa edilmesi ne demektir?. In Ç. Dursun (Ed.), *Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi* (1 ed.). Ankara: Elips Kitap.
- DUVEEN, G., LLOYD, B. (1986). The significance of social identities. *British Journal of Social Psychology*, 25, 219-230.
- EDWARDS, C., GANDINI, L., FORMAN, G. (1993). *The hundred languages of children: The Reggio Emilia approach to early childhood education*. Norwood NJ: Ablex.
- FARR, R., MARKOVÁ, I. (1995). Representations of health, illness and handicap in the mass media of communication: a theoretical overview. In I. Markova & R. Farr (Eds.), *Representations of Health, Illness and Handicap*. Chur, Switzerland: Harwood Academic Publishers.
- GALAM, S., MOSCOVICI, S. (1991). Towards a theory of collective phenomena: consensus and attitudes changes in group, *European Journal of Social Psychology*, 21(1), 49-74.
- HÜRRİYET. (2013, Eylül 5). Suriyeliler 41 ilin nüfusunu geçti. *Hürriyet*. Retrieved from <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/24647547.asp>
- İRVAN, S. (2002). *Medya, Kültür, Siyaset* (2. Baskı), Ankara: Alp.
- KAHYAOĞLU, S. (2013, Ağustos 31). Çocuklar nasıl öğrenir?. *Hürriyet*. Retrieved from <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/24622828.asp>
- MACDONALD, M. (2003). *Exploring Media Discourse*, Londra: Arnold.
- MACHIN, D., DAVIES, M. M. (2003). Opinion, Dialogue, Review. Future generations: the implied importance of the fantasy world in development of a child's imagination. *Childhood*, Vol 10(1): 105-117.
- MAJOR, M.F. (1992). "Conscientious objection and international law: A human right?" in *Case Western Reserve Journal of International Law*; Spring92, Vol. 24 Issue 2, pp.349-379.
- MARLOWE, B. A., PAGE, M.L. (1998). *Creating and Sustaining the Constructivist Classroom*. California : Corwin Press.
- MOSCOVICI, S. (1976). *Social influence and social change*. London: Academic Press.

- MOSCOVICI, S. (1984). The phenomenon of social representations. In R. Farr and S. Moscovici (eds.), *Social Representations*, 3-69. Cambridge University Press, Maison des Sciences de l'Homme:Cambridge/Paris.
- MOSCOVICI, S. (1988). Notes towards a description of social representations. *European Journal of Social Psychology*, Vol 18, 211-250.
- POTTER, J., EDWARDS, D. (1999). Social representations and discursive psychology: From cognition to action. *Culture & Psychology*, 5(4), 447-458.
- POTTER, J., LITTON, L. (1985). Some problems underlying the theory of social representations. *British Journal of Social Psychology*, 24, 81-90.
- POTTER, J., WETHERELL, M. (1987). *Discourse and social psychology: beyond attitudes and behavior*. London: Sage.
- POSTMAN, N. (1995). *Çocukluğun yokoluşu*. Ankara: İmge Yayınevi.
- POSTA. (2013, Ağustos 21). 13 yaşındaki öğrencisiyle.. Posta. Retrieved from <http://www.posta.com.tr/3Sayfa/HaberDetay/13-yasindaki-ogrencisiyle---.htm?ArticleID=191491>
- Richards, G. (2003). *Psikolojiyi Yerli Yerine Oturtmak*, çev. S. Topal ve A. Yılmaz. İstanbul: Say Yayınları.
- SHCEK/UNICEF Turkey (2010). Research study on child abuse and domestic violence in Turkey – Summary report, <http://panel.unicef.org.tr/vera/app/var/files/c/o/cocuk-istismari-raporu-tr.pdf>
- STAERKLÉ, C., CLÉMENCE, A., DOISE, W. (1999) Representation of human rights across different national contexts: the role of democratic and non-democratic populations and governments *European Journal of Social Psychology*, Vol 28, Issue 2, pp 207–226
- ŞİRİN, M. R. (2006). *Dersimiz çocuk*. İstanbul: İz Yayınları.
- TOKYAY, M. (2013, February 26). AB, çocuk istismarının idaresindeki sorunlara işaret etti. SE-Times. Retrieved from <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2013/02/26/feature-04>
- UNICEF. UNİCEF MEdia Center, (2005). The media and children's rights. Retrieved from United Nations International Children's Emergency Fund website: http://www.unicef.org/ceecis/media_1482.html
- WAGNER, W., Sen, R., PERMANADELI, R. & HOWARTH, C. (2012). The veil and muslim women's identity: cultural pressures and resistance to stereotyping. *Culture & Psychology*, 18(4), 79-99
- WAGNER, W., HAYES, N. (2005). *Everyday Discourse and Common Sense: The Theory of Social Representations*. Palgrave-Macmillan: New York.
- ZAMAN. (2013, Eylül 16). Aydın: Bir baba çocuğuna gün içinde sadece 6 dakika ilgi gösterebiliyor. Zaman. Retrieved from http://www.zaman.com.tr/gundem/aydin-bir-baba-cocuguna-gun-icinde-sadece-6-dakika-ilgi-gosterebiliyor_2136301.html
- ZAMAN. (2013, Eylül 08). Bu çocuklarda okul fobisi daha sık görülüyor. Zaman. Retrieved from http://www.zaman.com.tr/aile-saglik_bu-cocuklarda-okul-fobisi-daha-sik-goruluyor_2131832.html